

Jewish Iranians' Assets Recovery

Author: Adv. Kambiz Vosouk

המהפכה האיסלאמית והנפקות המשפטית של הימלטות היהודים את איראן

אקדמת מילין:

נולדתי באיראן – מדינה השוקעת בים של אמנות, תרבות וציוויליזציה. התרבות האיראנית מקורית ומיוחדת ומושרשות עמוק בהיסטוריה. כוחה של ההיסטוריה, התרבות והציוויליזציה ניכר במיוחד במוזיאונים ובחיי היומיום של העם. היצירות אשר נותרו מהתקופות ההיסטוריות השונות משקפות את כוחה של התרבות והציוויליזציה של איראן והתקדמותה. ניתן לומר שהתרבות האיראנית מפותחת עד מאוד, ולאור נוכחותם של שבטים שונים במדינה, כגון הכורדים, הלורים, הערבים, הבלוצ'ים, הטורקמנים והארמנים, נוצרה קשת יפה של תרבות ואמנות ומנהגים רבים באיראן. קשת מרהיבה אשר נשענת על גדולתו של המלך כורש ומלכות מפוארת בת 2500 שנה של המלכים האיראניים, אשר ברבות הימים נפלה לידי חשוכי המהפכה האיסלאמית והפכה למעוז של האייטולות.

אני בן למשפחה יהודית של הורים אשר רדפו השכלה ואומנות; אבי הוא צייר נודע המצייר בסגנון ריאליסטי, לימד באוניברסיטת טהראן וקישטו תמונותיו הרבות, את הארמון "סעד אבאד" בטהרן, מרכז חייו של השאה הפרסי.

אחר המהפכה, לאור דעותיו הציוניות וכן בשל מספר תמונות נועזות פרי מכחולו, נאלץ לשבת אבי בכלא האיראני למשך תקופה של מעל שנה. כשהשתחרר מהכלא האיראני, קיבל אבי החלטה חד משמעית לעזוב בחטף את איראן ולעלות ארצה (כמובן לאור השקפותיו, היעד היחיד מבחינתו היה ארץ ישראל), ולהותיר אחריו בידי המשטר את כל רכושו (זאת על מנת לא לעורר חשד שמא הוא לא ישוב אל המדינה).

אנוכי, אימי ואחי הצעיר עלינו בדרך לגאלית אל טורקיה ומשם לארץ אך אבי נאלץ לברוח דרך השדות אל פקיסטאן ומשם לשוויץ ובסופו של דבר אל ארץ ישראל.

שבועיים לאחר שעליתי ארצה התחלתי ללמוד בבית ספר התיכון וסיימתי את לימודי בגיל צעיר מוקדם מהמצופה, התגייסתי לחיל המודיעין (8200), למדתי משפטים, עבדתי במספר משרדי עורכי דין מובילים ובהמשך זכיתי לשרת את המדינה בפרויקט ביטחוני מסווג מאוד.

החל מהצעדים הראשונים שלי במקצוע (אף בהיותי מתמחה במשרד עו"ד וייסגלס-אלמגור ושות') ועד עצם היום הזה, לאור ההיכרות והעניין שגיליתי עם השפה והתרבות האיראנית, פנו אלי איראנים יהודים רבים מרחבי העולם (בייחוד מארה"ב), בהקשר לסוגיות משפטיות שונות, מגוונות ולעיתים משונות הנוגעות לחייהם האישיים והציבוריים אך דבר אחד עניין את כולם - הלא הוא הנפקות המשפטית של הסיטואציה בה נאלצו האיראנים עם פרוץ המהפכה לעזוב את המדינה ולהותיר אחריהם רכוש רב.

סוגיה זו עלתה בפני בד בבד גם בעת הטיפול בתיק הפנסיה הגרמנית (ישראל פרי) במשרד עו"ד עמית, פולק מטלון ושות' על אף שעניין השבת הנכסים לאיראנים דומה ושונה בהרבה מסוגיית השבת נכסי ניצולי השואה (אשר עלתה בדרך אגב תוך טיפול בתיק זה).

לאור האמור לעיל ראיתי צורך לחקור את הנושא ולהתייחס אליו ואף ליישם ולאבחן סוגיית הרכוש הרב שנשאר בארצות הערב ובאירופה ע"י היהודים אל מול הנכסים של האיראנים שנמלטו מאיראן לאחר המהפכה האיסלאמית.

הבסיס ההלכתי והחוקי להשתלטות על הנכסים של האיראנים

כשבועיים ימים לאחר ניצחון המהפכה האיסלאמית ב- 9 לחודש אספנד 1357 האיראני המקביל ל- 28 לחודש פברואר 79, הוציא המנהיג העליון דאז, רוחאללה ח'מיני פקודה בהקשר להחרמת כלל הרכוש של אנשי המלוכה, פקודה בה התייחס המנהיג להחרמת כלל הרכוש המשותף אל המלוכנים ומקורביהם בלבד (ולא לרכוש המשותף לאזרחים האיראניים).

להלן מובא נוסח הפקודה מאת ח'מיני:

"فرمان مصادره

«شورای انقلاب اسلامی به موجب این مکتوب مأموریت دارد که تمام اموال منقول و غیرمنقول سلسله پهلوی و شاخه‌ها و عمال و مربوطین به این سلسله را که در طول مدت سلطه غیرقانونی از بیت‌المال مسلمین اختلاس نموده‌اند، به نفع مستمندان و کارگران و کارمندان ضعیف مصادره نمایند و منقولات آن در بانک‌ها با شماره‌ای به اسم شورای انقلاب یا اسم اینجانب سپرده شود و غیرمنقول - از قبیل مستغلات و اراضی - ثبت و مضبوط شود تا به نفع مستمندان از هر طبقه صرف گردد در ایجاد مسکن و کار و غیر ذلک. به جمیع کمیته‌های انقلاب اسلامی در سراسر کشور دستور می‌دهم که آنچه از این غنائم به دست آورده‌اند در بانک با شماره معلوم بسپارند. و به دولت ابلاغ نمایند که این غنائم، مربوط به دولت نیست و امرش با شورای انقلاب است، و آنچه مأموران دولت به دست آورده‌اند یا می‌آورند، باید به همین شماره به بانک تحویل دهند. و کسانی که از این اموال چیزی به دست آورده‌اند، باید فوراً به کمیته‌ها یا بانک تحویل دهند و متخلفین مورد مؤاخذة خواهند بود. روح‌الله الموسوی‌الخمینی».

"על בסיס מכתב זה, על המועצה העליונה להחרים לטובת הנדכאים, החלשים, אנשי הכפיים, והעובדים החלשים את כלל הרכוש וכן נכסי דלא נידי השייכים לשושלת הפهلוי על ענפיה, נספחיה וקרוביה אשר בתקופת השלטון הלא חוקי שלה הופקעו מתוך אוצר המוסלמים, ולהפקיד את המזומנים, בחשבון הבנק על שם של המועצה המהפכנית או על שמי ואת הנכסים כמו האדמות והנדל"ן – לרשום ולהפקיד אותם על מנת שניתן יהיה להשתמש בהם לטובת הנדכאים והחלשים מכל השכבות וזאת לשם יצירת מגורים, מקום עבודה וכו'. הנני מורה ל-"כמיתה" של המהפכה, כי את כלל השלל אשר הושג, להפקיד בחשבון המיועד בבנק ולהודיע לממשלה כי כלל השלל הזה אינו משתייך אליו וכי על המועצה העליונה ליתן הוראה בהקשר לכך, וכן את הדברים שנציגי הממשלה ישיגו או שיביאו, יש למסור אותם לבנק זה, ועל האנשים להעביר הדברים שהשיגו מתוך הרכוש הנ"ל, באופן מידי לכמיתה והעבריינים יובאו לדין". רוחאללה מוסוי ח'מיני

בעקבות הוצאת הפקודה הנ"ל ע"י ח'מיני, הוחרם כלל הרכוש של משפחת המלוכה וקרוביהם, נתלו בעליהם שלא הצליחו לעזוב את איראן, והועבר כלל רכושם אל ה"נדכאים" – (הגדרה רחבה אשר טמנה בחובה את הקרובים

אל הצלחת הרפובליקה האיסלאמית לרבות בניהם, נכדיהם, הנינים ובני ניניהם לרבות אנשי המשה"מ, הבסיג', הכומיתיה).

כאמור, על אף ההצהרה הברורה של ח'מיני בדבר ההשתלטות על נכסי **משפחת המלוכה** בלבד, בחרו כוחות המשה"מ והבסיג' להקדים במספר עשורים את מה שנלמד בהלכת אפרופים הישראלית ולהעניק הפרשנות התכליתית (ולא המילולית) הרחבה ביותר למונח "משפחת המלוכה" ולהכליל בה את כלל האנשים שנמלטו מאיראן לאחר המהפכה.

על פי הגדרה רחבה זו, נמצאה הדרך החוקית להשתלט על כלל הרכוש המשותף לנמלטים (אשר בדוחק רב הוכנסו לתוך הגדרת משפחת המלוכה והוכתרו בין יום כבני מלכים) לרבות אדמות, חנויות, מפעלים וכו', זאת תוך מתן דגש לרכוש של היהודים אשר קינן בליבם ובמוחם לצאת בין לילה את איראן דרך עיר הגבול זאהדאן, אל תחנת הביניים - תורכיה או פקיסטאן - ומשם אל היעד הסופי הלא הוא ארץ ישראל (ולעיתים ככל הנראה תעו בדרך והגיעו על פי כורח הנסיבות לארה"ב).

הבסיס ההלכתי לפקודה שהוצאה ע"י המנהיג העליון היה ה"פקה" – ההלכה האסלאמית, אשר בהסתמך עליה נעשו שינויי מרחיקי לכת בחוק העונשין האיראני וזאת באמצעות הוספת סעיפים חדשים כמו סעיף ה- "محاویه با خدا" – "לוחמה באל" – המגדיר את כלל האנשים שגרמו לנזק כלכלי לעם האיראני בתור "مفسد فی الارض" – corrupt on earth – "המושחתים על פני האדמה" אשר לפיו מצווה להשחית את רכושו של כל מי שנכלל בהגדרה זו, ולהעביר אותו אל הנדכאים (מונח שסתום אשר כאמור כולל בתוכו את הקרובים לצלחת).

הבסיס החוקתי לפקודת המנהיג העליון, היה סעיף 49 לחוקת הרפובליקה האיסלאמית, אשר לפיה בסמכות הממשלה לאתר את הנכסים שבעליהם אינם ידועים ומזוהים ולהעביר אותם לממשלה. על בסיס סעיף זה, הממשלה מחויבת להוציא את העושר שהצטבר בידי העושקים כתוצאה מגזילה, מעילה, גניבה, הימורים, ניצול לרעה של ההקדשים, שימוש לרעה בעסקאות ממשלתיות, מכירת קרקעות ורכוש הקרן, הקמת מקומות שחיתות ומעשים בלתי חוקיים אחרים ולהעביר אותו אל בעליו החוקיים ובאם האחרון אינו ידוע ולא מזוהה יעניק אותו לאוצר המדינה.

לאור האמור, סעיף 49 לחוקה, היווה העוגן החוקתי להוצאת אלפי צווים על ידי בית דין המהפכני והעומד בראשו דאז צאדק ח'לח'אלי, אשר היה לאחר המהפכה האחראי הבלעדי להוצאה להורג של רבבות איראנים שהתאכזר אליהם הגורל ושלא הצליחו להימלט את איראן.

בפועל על פי מצוות ח'לח'אלי, ההשתלטות על הרכוש של הנמלטים בוצעה על ידי הזרוע המבצעת של המשטר, אשר בתחילה הורכבה מקומץ אנשים בעלי אידאולוגיה קיצונית ביותר וברבות הימים היו אלה ממקימי ארגון הכומיתיה, המשה"מ והבסיג', מנגנונים אשר לא בחלו בכל אמצעי על מנת לנשל את האיראנים האמידים והמשכילים מרכושם.

המגמות הנוכחיות במשטר האיראני בהקשר לרכוש הנעזב

כאמור, בשנים הראשונות של המהפכה האיסלאמית בלט הפרצוף הזעוף של ח'מיני, וכן המדיניות הנוקשה של המהפכה האיסלאמית אשר התאפיינה בייצוא המהפכה אל העולם, כיבוש העולם באמצעות האידאולוגיה האיסלאמית, וניתוק ובדלנותה של איראן מכלל המדינות בעולם. אך בניגוד לשנים הראשונות, בשנים האחרונות, וזאת ככל הנראה לאור קשיי הישרדות של משטר האיטולות, הוחלפה בין לילה ובמחי יד ההתנהלות הנוקשה

והבדלנית הזאת של איראן של השנים הראשונות לאחר המהפכה, במדיניות הפייסנית של הממשל החדש של רוחאני, אשר בולטות בה הפנים המחויכות ביותר של הנשיא רוחאני ושר החוץ ט'ר'פי.

בעקבות המהומות האחרונות אשר התחוללו באיראן, המשטר האיראני עושה כעת כל שלאל ידו על מנת להבליט את הפנים הפשרניות והפייסניות שלו, ואחד מתוצרי הלואי של מדיניות זו הלא הן לאחרונה, הצהרותיו של עסגר-אולאדי, חבר לשכת המסחר והתעשיות והמחצבים האיראני לפיהם **ניתן יהיה כעת להשיב את הרכוש שהוחרם בעשור הראשון שלאחר המהפכה האיסלאמית.**

לאחר כ- 40 שנות של הפקעות והחרמה ללא רחמים, והוצאות להורג של אנשים חפים מפשע, מציין כעת עסגר אולאדי כי במקרה וחלק מההפקעות ו/או ההשתלטויות על הרכוש ע"י ח'לחאלי היו בניגוד למצוות הדת, יש להטיל בכך ספק **ואם בעלי הרכוש הנ"ל יגיעו למדינה ויתלוננו על כך, הדבר ייבדק בהתאם.**

הוא אף מוסיף: **"התיקים בנושא החרמת הרכוש וההשתלטות נסגרו אך אם יהיה מי שידרוש את בדיקת הנושא מחדש, וכי נושא זה יגיע לבית המשפט, ניתן יהיה להשיב את הנכסים הנ"ל לבעליהם.** היו אף מקרים שהגיעו אנשים לאיראן והצליחו לקבל בחזרה את הרכוש שלהם וכעת אין יותר פעולות ההשתלטות."

השאלות העיקריות בנושא

לאחר בדיקה מקיפה סביב נושא זה, בחרתי להביא להלן את השאלות העיקריות אשר הועלו על ידי האיראנים שפנו אלי, ואנסה להשיב להן בצורה המדויקת ביותר (וזאת כמובן בהעדר היחסים הדיפלומטיים בין איראן לישראל).

1. האם ניתן לקבל בחזרה את **אותן** האדמות שהוחרמו באיראן לאחר המהפכה האיסלאמית התשובה שלילית. במקרה הטוב ניתן יהיה לקבל פיצוי כספי או אדמה שוות ערך עד ל- 60 אחוזים מערך האדמה שהופקעה.
2. האם הפיצוי בעין מוענק באותה עיר בה הופקעה האדמה? התשובה שלילית. מרבית האדמות מוענקות בתור פיצוי בערים כרג', שהריאר ווראמין אך לא בעיר טהראן וזאת בשל צפיפות האוכלוסין.
3. האם הגשת תביעה, זו הדרך הנכונה ביותר על מנת לקבל בחזרה את האדמות שהופקעו? התשובה שלילית. על פי המדיניות החדשה, כל מי שהוחרם רכושו ובידיו ראיות המעידות על כך, יפנה למשרד השיכון האיראני, ובאפשרותו למלא טופס על פי סעיף 12 לחוק בינוי הערים, בו יצהיר כי האדמות שלו הוחרמו בניגוד לחוק על אף שהוא נמצא בן חיים. ניתן יהיה להכין תצהיר ולהציג באמצעותו את הראיות המעידות על כך ולקבל פיצוי הולם עד סכום השווה ערך ל- 70 אחוזים מהערך הנוכחי של האדמה שהוחרמה. כמובן הדברים יכולים להיות מוצגים באמצעות מיופה כוח ללא נוכחותו הפיזית של בעל הנכס. בהקשר לכך יצוין כי שיקול הדעת השיפוטי באיראן גובר על כלל הראיות המוצגות בתיק והשופט יכול להחליט בנושא תוך התעלמות מוחלטת מכללי הריאות בבית המשפט האיראני.
4. מה באשר לאדמות החקלאיות - האם ניתן יהיה להשיב אדמות אלה אשר הופקעו בעת המהפכה?

אם מדובר באדמות אשר הייעוד שלהן בעבר הייתה חקלאית, אך כעת בשל תנאי האקלים ייעודם שונה ושהם אינם יותר חקלאיים ונמצאות ברשות המדינה, ניתן יהיה לקבל בחזרה תמורת תשלום של 30 אחוזים מערך האדמה עבור דמי האחזקה שלהן.

5. מה הם המסמכים אשר יש להציג כדי לקבל בחזרה את הרכוש שהוחרם?
הדברים החשובים ביותר הם הדרכון והכרטיס הלאומי. לאלה שיש דרכון מתקופת השאה (לפני המהפכה) יכולים לקבל כרטיס לאומי ולנקוט בצעדים על פי המסמכים הנ"ל. בהקשר לכך יש להימנע מלהיעזר ולמסור ייפוי כוח לגורמים מסוימים המציגים את עצמם כמתווכים אשר יכולים לסייע בעניין שכן בשנים האחרונות נגזלו בדרך זו נכסים רבים.

6. האם בהקשר להשבת הנכסים, קיימת אפליה קיצונית כלפי בני המיעוט האיראניים?
בתחילת המהפכה בלטה מאוד הפליית בני המיעוט האיראניים, אך בשנים האחרונות נעשים מאמצים ע"י המשטר להבליט דווקא את מגמת האפלייה מתקנת, ולבוא לקראת בני המיעוטים באיראן.

מילות סיום

בהעדר יחסים דיפלומטיים עם איראן, הדרך הטובה ביותר לטפל בסוגיית הרכוש של הנמלטים תוארה בפרקים הקודמים. יחד עם זאת, לדעתי כינון היחסים הדיפלומטיים עם איראן אינו חזון לאחרית הימים. בל נשכח כי האביב הערבי התחיל באיראן ע"י התנועה הירוקה, וכי בימים אלה ממש מתרחשות מהומות המקיפות את כלל המגזרים באיראן (פועלים, מורים, רופאים, מרצים וכו').

בהקשר לכך, יתכן כי הנני מקדים את המאוחר, אך תקוותי היא שבאם בעתיד יחודשו היחסים הדיפלומטיים בין איראן לישראל, הטיפול בנושא השבת הרכוש של האיראנים לא ישמש כמנוף נגדי במטרה לקזז חובות על חשבון היהודים שעזבו את איראן ובהמשך לכך כולי תפילה כי בהיקש מתוך הטיפול שנעשה בנושא הרכוש של יהדות ערב, הדבר לא יהווה קלף מיקוח.

Adv. Kambiz Vosouk
Chairman, The Iranian Desk
Diplomatic Institute
info@diplomaticinstitute.org